

Karabağ'da atəşkesin 25. yılı: Ateş kesildi mi?

Azərbaycan topraklarının **Ermenistan** tərəfindən işğali sorunu (kısa ve yaygın kullanılan ismiyle **Karabağ sorunu**) konusunda önemli bir tarih daha geride kaldı.

12 Mayıs 1994 gecesi yürürlüğe giren **atəşkes anlaşmasının** üzerinden 25 yıl geçti. Ateşkes anlaşması imzalanırken çoğu kişi yakın zamanda barış anlaşmasının da imzalanacağını ve **Karabağ sorununa** köklü çözüm bulunacağını umuyordu. Fakat beklenen olmadı. Karabağ sorununa çözüm bulunması bir tarafa, hukuken yürürlükte olan atəşkes döneminde fiilen çatışmalar (iki taraf da bu durum için “atəşkes ihlali” kavramını kullanmayı tercih ediyor) hiç durmadı. Hatta bu “atəşkes ihlalleri” zaman zaman yeni bir savaşın başlangıcı olarak da görüldü.

Arabulucuların, eğer gerçekten kalıcı barış ve istikrar peşindeyseler, işğali sona erdirmek için daha kesin ve kararlı adımlar atmaları gerekiyor. Fakat arabulucular ya bu riskin farkında değiller, savaşların bölge dışı güçler tarafından bölgeye müdahale aracı olması potansiyeli onları daha çok motive ediyor.

Ateşkese nasıl varıldı?

Mayıs 1994'teki atəşkes anlaşmasının imzalanmasına kadarki süreçte, hangisinin ne kadar iyi niyet taşıdığı halen tam olarak bilinmemekle beraber çok sayıda atəşkes girişimi söz konusu oldu. İşin ilginç yanı, sonuncusu dışındaki hepsi başarısız olan bu atəşkes girişimleri her defasında iyi niyetli tutumunun karşılığı olarak Azərbaycan'ın zarar görmesiyle sonuçlandı. Bu girişimlerin bir kısmına kısaca göz atalım:

Eylül 1991'de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in bölgeyi ziyareti sonrasında, 23 Eylül 1991'de Rusya'nın güneyindeki

Jelesnovodsk kentinde barış görüşmeleri başlamış, 24 Eylül 1991'de Azərbaycan ve Ermenistan, Yeltsin və Nazarbayev'in garantörlüğündə anlaşmaya varmıştı. Jelesnovodsk Anlaşması Karabağ sorunundaki ilk atəşkes anlaşmasıydı. Fakat buna dayanılarak ek adımların da atılması gerekmektedir. Ermenistan bu adımları atmayınca Azərbaycan tərəfi, atəşkese uyulmadığını göstərmək üzərə Rusya və Kazakistan'dan bölgəyə gözlemcilər davət etti. 20 Kasım 1991'de Azərbaycan hökumətinin üyelerini (Devlet Sekreteri Tofiq İsmayilov, Başbakan Yardımcısı Zülfü Hacıyev, İçişleri Bakanı Mehəmməd Esədov, Başsavcı İsmet Qayıbov), adəlet və güvenlik yetkililərini, iki Rus generalı, Kazak və Rus gözlemcileri (Kazakistan İçişleri Bakan Yardımcısı Sanlal Dasumoviç Serikov və digərlerini), ayrıca ünlü gazetecileri taşıyan helikopter Ermenilərin kontrolündəki bölgədən açılan atəş ilə düşürüldü. Helikopterdə bulunan hərkes hayatını kaybetti və bu saldırı Azərbaycan tərəfində Ermenistan'ın atəşkes konusundaki samimiyətinə olan inancı baltaladı.

Ermenistan ilə Azərbaycan arasındakı çatışmaların sona erdirilmesine yönelik sonraki ciddi girişimler İran'dan geldi. 24 Şubat 1992'de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Vəlayəti, tərəflər arasında arabuluculuk yapmak amacıyla bölgəyi ziyarət etti. Tərəflər arasında atəşkes için temel konularda uzlaşma çalışmaları sürərkən Ermenistan tərəfi Hocalı Soykırımı'nı gerçəkləştirdi.

İran'ın bir sonraki benzer girişimi de atəşkes açısından başarısızlıkla və Azərbaycan açısından işgalle sonuçlandı. 8 Mayıs 1992'de, Tahran'da Azərbaycan Devlet Başkanı Vekili Yagub Memmedov, Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter-Petrosyan və İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani arasında gerçəkləştirilən görüşmə sonucunda sekiz maddədən oluşən bir anlaşma imzalandı. Ama aynı gün Ermenistan ordusu bölgənin anahtarı konumundakı Şuşa'yı, 17 Mayıs 1992'de ise bölgəyi Ermenistan'a bağlayan Laçın'ı işgal etti.

26 Ağustos 1992'de Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev atəşkes için yeni bir girişimde

bulundu. 27 Ağustos 1992'de ise Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli sırasıyla Azərbaycan'ı ve Ermenistan'ı ziyarət edərək atəşkes yapılması və Minsk Konferansı için görüşmələrə başlanması çağrısını yaptı. Azərbaycan, Ermenistan və Kazakistan Dışışleri Bakanları arasında 27 Ağustos 1992'de Alma-Ata Bildirisi imzalandı. 3 Eylül 1992'de tərəflər Minsk Grubu'nun da çağrılarına uyaraq bu belgeyi uygulamak için İcevan'da protokol de imzaladılar. Fakat Ermenistan kısa süre sonra Alma-Ata Bildirisi'nden çekildiğini açıkladı ve Kazakistan'ın ikna çabaları da sonuçsuz kaldı. Aynı ay içerisinde Rusya'nın ve AGİT'in girişimleri de Ermenistan'ın yeni koşullar ileri sürmesi (Ermenistan Azərbaycan içerisindeki Ermenilerinin görüşmələrə resmi sıfatla katılması gerektiği yönünde yeni koşul eklemiş ve bu konuda ısrar etmekteydi) başarısızlıkla sonuçlandı.

20 Şubat 1993'te Roma'da Azərbaycan, ABD, Ermenistan, Rusya temsilcileri ve Minsk Konferansı Başkanı Rafaelli'nin katıldığı Roma görüşmeleri başladı. Görüşmeler sonucunda tərəflər atəşkesin tam olarak sağlanması ve bölgeye gözlemcilerin gelmesi konusunda uzlaşmaya vardı. Fakat 27 Mart 1993'te Ermenistan Azərbaycan'ın Kelbecer bölgesine yönelik saldırı başlattı ve burayı işgal etti. Kelbecer'in işgali üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 822 sayılı kararda işgal kınanarak bir an evvel işgale son verilmesi istendi. Bu süreçte uluslararası kuruluşlar ve Türkiye, Ermenistan'dan saldırılarını durdurmasını ve işgallere son vermesini istedi. Zaman zaman Rusya ve ABD de benzer çağrılar yaptı. Ama 1993 yılının geri kalan kısmında Ermenistan Azərbaycan içerisindeki iç karışıklıklardan da yararlanarak ve ciddi dış askeri destekle Azərbaycan topraklarını işgale devam etti. 1993 yılı sonuna gelindiğinde geriye atəşkes adına başarısız girişimler, Azərbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali ve BM Güvenlik Konseyi'nin Ermenistan'ın işgalleri kınayan 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları kalmıştı.

1994 yılının Ocak-Mart dönemi küçük çaplı saldırılar, AGİT ve Rusya'nın arabuluculuk girişimleriyle geçti. 31 Mart-3 Nisan 1994 tarihlerinde BDT Parlamentolararası Konseyi

temsilcisi olarak Kırgızistan Yüksek Meclisi Başkanı ve Rusya Devlet Başkanı Özel Temsilcisi Bakü'yü ve Erivan'ı ziyaret etti. 15 Nisan'da Moskova'daki BDT Devlet Başkanları Zirvesi sırasında Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları bir araya gelerek sorunu görüştü.

26 Nisan-2 Mayıs 1994 tarihlerinde AGİT heyeti bölgeyi ziyaret etti. 4-5 Mayıs 1994 tarihlerinde, Bişkek'te BDT Parlamentolararası Konseyi çerçevesinde Kırgızistan Parlamentosu ve Rusya Dışişleri Bakanlığı temsilcileri, Ermenistan ve Azerbaycan Parlamento başkanlarını bir araya getirdi. Bu görüşme trafiği sonrasında "Bişkek Protokolü" imzalandı. Bu belgeye dayanılarak Azerbaycan ve Ermenistan Savunma Bakanları arasında ateşkes anlaşmasına varıldı ve 12 Mayıs 1994'ten itibaren ateşkes rejimi uygulanmaya başlandı.

1994 ateşkesi ne kadar başarılı?

1994'den günümüze kadar hemen her gün ihlal edilmesi nedeniyle ateşkesin ne işe yaradığı devamlı sorgulanmaktadır. Taraflar, birbirlerini ateşkesi haftada yaklaşık 100 kere ihlal etmekle suçlamaktadırlar. Zaman zaman bu suçlamalarda günlük ihlal sayısı bile 100'ü aşmıştır. Ateşkes ihlali sonucunda her iki taraftan çok sayıda asker ve sivil ölmüş ve yaralanmıştır. Karşılıklı olarak esir alma durumları söz konusu olmuştur. Bazı dönemlerde ise ateşkes ihlallerinin yoğunlaşması savaşın başlayabileceği uyarılarına neden olmuştur. Örneğin, ateşkes ihlalleri Eylül 2009'da, 2010 yazında ve Şubat 2017'de küçük çaplı çatışmalara, Nisan 2016'da ise 4 gün süren savaşa kadar varmıştır.

Görüldüğü üzere ateşkes anlaşmasına rağmen ateş pek de kesilmiş değil. Ermenistan için "işgallerini yasallaştırmanın", Azerbaycan için ise zorunlu olarak topraklarını işgalden kurtarmak için uygun zamanı beklemenin aracı olarak görülen ateşkes anlaşması savaş riskini canlı tutuyor.

BM Güvenlik Konseyi'nin ve diğer uluslararası kuruluşların Ermenistan'ın Azerbaycan toprakları üzerindeki işgali hemen ve koşulsuz olarak sona erdirmesi gerektiğini ifade eden kararları uygulanmıyor. Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgali altında tutmaya ve zaman zaman provokasyonlar yapmaya devam ediyor. Bir de ortada bölgeyi bir anda savaşın ve küresel bunalımın içine çekebilecek Ağustos 2008 olayları (Rusya ile Gürcistan arasındaki) deneyimi var.

Koşullar bu kadar açıkken arabulucuların, eğer gerçekten kalıcı barış ve istikrar peşindeyseler, işgali sona erdirmek için daha kesin ve kararlı adımlar atmaları gerekiyor. Fakat arabulucular ya bu riskin farkında değiller, savaşların bölge dışı güçler tarafından bölgeye müdahale aracı olması potansiyeli onları daha çok motive ediyor. Bu iki ihtimalin hangisinin daha yüksek olduğu, ayrıca bir değerlendirmeyi gerektiriyor.

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/karabagda-ateskesin-25-yili-ates-kesildi-mi/1477865>